

Prof. dr. Gregor Krek.

(Ob njegovi šestdesetletnici napisal M. P.)

Dolgo časa je trajalo, predno so se odprla vrata na graškem liceju tudi slovenskemu jeziku. Zgodilo se je to početkom sedanjega veka; da pa se je sploh uglasila pot slovenščini v graške visoke šole, za to imamo v prvi vrsti zahvaliti tedanjega predstojnika finančne prokurate v Gradcu, za šolstvo jako vnetega moža, viteza Jožefa de Varena. Ta je večkrat govoril o tej stvari z gubernijalnim svetovalcem Instelnom, rojenim Čehom, in mu pokladal na srce, kako potrebna bi bila v Gradcu stolica slovenskega jezika. Ta se je obrnil na štajerske stanove, in ti zopet na deželni odbor, kateremu so predlagali, da naj se nastavi za slovenščino učitelj z letno plačo 1000 gld. Deželni zbor se je udal v toliko, da je ustanovil z dne 30. listopada l. 1810. mesto učitelja za slovenski jezik s 500 gld. letne plače. L. 1811. se je razpisal natečaj, katerega so se udeležili Ivan Šmigovec, Ivan Primic in Franc Cvetko. Službo je dobil Ivan Primic in jo nastopil z dnem 19. svečana l. 1812.; letna plača se mu je določila na 300 gld.

Primic je umrl l. 1818.; po njegovi smrti je bila slovenska stolica cela štiri leta brez učitelja, in bati se je bilo, da se sploh opusti. A njeno potrebo je tako prepričevalno zagovarjal Schneller, profesor zgodovine, da se je začasno zopet ustanovila za tri leta. Izmed 14 prosivcev se je podelilo to mesto Kolomanu Kvas-u (Quass), ki je učil po tri ure na teden. L. 1834. se je plača povišala na 400 gld. in služba iznova razpisala; sedaj je bil za stalno nameščen Kvas.

Tako je prišlo l. 1849.; licej se je ločil od vseučilišča, in priklopili sta se dve licejski učni leti gimnazijam. Kvas je učil do l. 1851. na vseučilišču in na gimnaziji; to leto je pustil pouk slovenščine na gimnaziji. Na vseučilišču je ostal Kvas do l. 1867.; leto prej pa se je že habilitoval ondi za docenta

slovanskega jezikoslovja dr. Gregor Krek in za Kvasom zasedel slovensko stolico na graškem vseučilišču.

Letos, dné 8. sušca, poteče šestdeset let, kar se je rodil odlični naš učenjak dr. Krek, profesor slovanskega jezikoslovja v Gradcu. Ob tej priliki podajemo tukaj svojim čitateljem življenjepis in pregled o znanstvenem delovanju slavnega našega rojaka in želimo na ta način skromno poslaviti šestdesetletnico njegovega plodovitega, slovanstvu posvečenega življenja.

Narodil se je Gregor Krek dne 8. sušca l. 1840. preprostim, neimovitim kmetiškim starišem v Čateni, v javorski župniji na Gorenjskem. Mimogrede omenjamo samo, da je bil v isti župniji doma tudi pokojni kanonik Luka Jeran. Osnovne šole je pohajal Krek v Škofjiloki, latinske pa v Ljubljani. Završivši l. 1860. srednješolske uke je šel v Gradec. L. 1864. je dosegel doktorsko čast, šel se nadalje izobraževat v slovanski filologiji k Miklosiču na Dunaj, napravil leto pozneje učiteljski izpit in nastopil službo na graški realki. L. 1866. se je habilitoval, kakor je bilo že preje omenjeno, za docenta slovanskega jezikoslovja na graškem vseučilišču in po Kvasovi smrti sam zasedel slovensko stolico. Za tri leta je postal izreden in l. 1875. reden profesor slavistike v Gradcu, in tako bo torej letos minulo že četrto veka, kar zavzemlje to častno mesto in na njem uspešno in vstrajno deluje na polju slovanske filologije.

V dobi od l. 1850.—1860. je študirala na ljubljanski gimnaziji cela vrsta najodličnejših naših književnikov, kakor Levstik, Stritar, Erjavec, Mandelc, Tušek, Zarnik, Mencinger. Njim se pridružuje tudi naš Krek. Bil je sicer nekoliko za njimi, a isti duh iskrenega domoljubja, kakor one, preveval je tudi njega in ga naklonil, da je prijel za pero v čast in prid svojega naroda. Zavzel se je

zgodaj za narodno gibanje, posebno na slovstvenem polju in poročal „Slov. Glasniku“ o duševnem gibanju ljubljanskega dijaštva.

Narodno navdušenje mu je potisnilo v roke tudi liro. Zapel je nekaj prav ljubkih pesmic in jih objavil v „Glasniku“ in v „Novicah“. Za vzgled naj navedem tukaj pesmico¹:

Slovo.

Pozdravljam slednjič sinje vas goré
Z iskrenim glasom: domačija!
Iz ptujega hitele mi želje
Le k tebi bodo zmir samija.

Navdajal svitli me večerni plam,
Zlatil ki vaše je verhove,
Oživljal je prebistri potok sam,
Ki gnal peneče je valove.

In koča očeva dan slednji mi
Vesolja mnogo je delila;
Kraj lipe senčnate me mlada kri
Po stezah dragih je vodila.

Zato pozdravljam sinje vas gore
Iz kraja ptujega veselo,
Serca da mi tolažite želje,
Ki vedno k vam le bo hitelo!

L. 1862. je povil Krek cvetke s svojega pesniškega vrta v duhteč šopek in podaril slovenskemu narodu zbrane svoje poezije pod naslovom: „Pesmi. Zložil Gregor Krek. Celovec. 1862. 8°. 125.“ V istem načinu, kakor Lovro Toman in France Cegnar je popeval Krek svoje pesmice. Iz njih nam odseva ljubezen do večnolepe prirode in do miljene domovine; njegove misli se ne popenjaajo visoko, tu se ne rešujejo nikaki modroslovni problemi, a po svoji preprostosti in ljubkosti mikajo bravca in so nekatere baš radi nežnega izražanja čustev našle tudi svojega skladatelja.

Pa Krek se ni pečal samo z liriko: poskusil se je tudi v epskem pesništvu. V Janežičevem zborniku „Cvetje z domačih in tujih logov“ je izšlo njegovo večje epsko delo: „Na sveti večer o polnoči. Epična pesem v treh spevih. Zložil Gr. Krek. V Celovcu 1863, str. 55.“ Geslo:

Srcé je prazno, srečno ni,
Nazaj si up in strah želi. (Prešern)

¹ „Novice“ 1858, str. 325.

Uvod je iz osem kitic. Pesnik nas tu vodi v kraj — na bregove savske, ker se bo godilo dejanje, omenja glavnih oseb: Vilka, Janka in Minke, in podaje čitatelju nekako dispozicijo, kako se bo vršilo celo dejanje. Prvi spev. V samotni koči sedita stara babica in njena vnuka na sveti večer. Vnuka — Minka pripoveduje, kako nocoj lahko vsaka deklica v vodi ugleda tistega mladeniča, ki jo ljubi. Babica pravi, da je vse to vraža in da naj človek nikar ne izkuša prihodnjosti. A Minka se ne dá pregovoriti; ko starka zaspi, vstane in gre k Savi. Tam stopi v čoln in se hoče baš ozreti v vodo, da-li ondi ugleda ljubega Janka, kar pridirja na iskrem vrancu tuj vitez, prime Minko, kateri ne pomaga nič, da se brani, posadi jo na konja in zdrči ž njo proti svojemu gradu. Drugi spev: Tisto noč so Janka nadlegovale hude sanje. Zdelo se mu je, kakor da je njegova Minka v veliki stiski in da ga kliče na pomoč. In bile so sanje resnične. Ko pride zjutraj k Savi in stopi v čoln, da bi prevažal ljudi, ugleda v njem prstan, ki ga je nekoč dal Minki. Takoj mu je jasno vse: Minka je utonila. Hiti k njeni koči in starka mu potrdi njegovo slutnjo. Zopet se vrne k Savi in preišče vse kote: a Minke ni nikjer. Drugo jutro se je Minka prebudila v gradu. Prišla je k zavesti in vse ji je stopilo pred dušno oko, kaj se je ž njo zgodilo. Skoro se ji približa vitez in ji ponudi svojo ljubezen. A ona se ne dá pregovoriti. Preti ji s sužnjostjo, ravna grdo ž njo; vse zaman. Minka ostane zvesta svojemu Janku. Nekoč pa pravi Minka vitezu, da mu pokloni svoje srce, ako jo bo na sveti večer peljal k Savi in če bo njega ugledala v vodi. Vitez ji izpolni to željo in gre ž njo na sveti večer k Savi. Minka stopi v čoln in se zažene v valove. Janko, ki je ves prizor v zatišju opazoval, skoči za njo v Savo, potegne jo mrtvo iz vode in pri njenem mrtvem truplu priseže, da se bo maščeval nad Vilkom. Tretji spev. Drugi dan pokopljejo Minko in ob enem njeno staro mater, ki ni mogla preboleti izgube svoje vnuke. Vsak dan zahaja

Janko na grob Minkin; zraven pa vestno opravlja svoj posel in prevaža ljudi preko Save. Samo jedno ga moti. Izpolnil še ni svoje prisege, ni se še maščeval nad Vilkom. V tem zapoje bojni rog v deželi na vojsko proti Turku. Tudi Janko se uvrsti med bojne čete; proti Turku odhaja na boj tudi Vilko s svojo četo. Janko sklene, da prvi, kateremu vzame življenje, bo Vilko. V krvavem boju je Vilko smrtno ranjen; Janko ga najde in odnese iz boja in se tako maščuje nad njim, ki mu je uničil vse veselje na svetu. Srečen se Janko vrača domov; ko dospe k rodni koči, baš zapojó zvonovi v spomin Vilku, ki je na svojem gradu izdihnil. Janko še dolgo prepeljava ljudi, pogosto zahaja na grob Minkin in po mnogih letih nekega svetega večera umre na njeni gomili.

V lepo tekoči besedi, a na pretresljiv način nam pesnik popisuje idealno ljubezen Minke in Janka, v katero je tako kruto posegel pohotni vitez Vilko. In kako se je maščeval Janko? Svojemu sovražniku je velikodušno odpustil. Lepo se sklada ta njegov čin s poezije polnim svetim večerom, katerega bajni čar je razlit nad celim tem spevom. Iz te Krekove pesmi nam odseva neka sicer romantična, a vendar prikupljiva milina. Pač smemo to epsko delo uvrstiti med boljše proizvode te vrste v našem slovstvu.

Poleg pesništva je začelo Kreka zgodaj zanimati tradicionalno slovstvo, tisti predmet, katerega proučevanju je pozneje jedino in izključno posvetil vse svoje moči. Tako čitamo že l. 1858. v „Novicah“ na str. 243. iz Krekovega peresa kratek sestavek: „O naši književnosti“, v katerem opozarja na slovenske narodne pesmi, poudarja njih važnost in na koncu opominja zlasti dijake, naj nabirajo in zapisujejo narodno blago, z besedami: „Nabirati torej in zapisovati narodne pesmi, povesti in druge narodske drobtinice naj bo geslo o šolskih praznikih vsakega mladenča, kateremu bje rodoljubno serce in mu je skerb za razcvet književnosti domače.“ V istem letniku „Novic“ je na str. 293 Krekov navdušeno pisan

članek: „Cena pesem narodnih.“ Tu pripoveduje, kako se celo tujci, ki Slovanom sicer nikakor niso prijazni, čudijo lepoti slovanskih narodnih pesmij in navaja prelepe besede¹, ki jih je napisal o slovanskih pesmih Ludovik Štur in katerih konec naj tudi mi semkaj postavimo. Glasi se: „Ind se skazuje z zidanjem hramov ogromnih, Peržan s knjigami svetimi, Egipčan s piramidami, obeliski in ogromnimi tajnimi labirinti, Grek s prekrasnimi kipi, Roman s čarobno malarijo, German z vablivo godbo; Slovan pa izlil je svojo dušo in misli v pesmi in povesti. Vse, kar je živelo pri imenovanih národih vnjih delih, to še dan danes slovi pri Slovanih v pesmih.“

Posebej iz slovanskega jezikoslovja je vzeta njegova razprava: „Die Flexion des Adjectivums im Alt- und Neuslovenischen“, katero je dal l. 1866. na Dunaju na svetlo ko samostojno delo in na podlagi katere je postal privatni docent slovanske filologije na graškem vseučilišču.

Pa skoro se je zopet povrnil k svojemu najljubšemu predmetu, k slovanskemu tradicionalnemu slovstvu in izdal l. 1869. na Dunaju razpravo: „Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie.“ Vsebina tega spisa je jasno razvidna iz njegovega naslova: pisatelj nam tukaj razklada, da je baš stara slovanska tradicionalna literatura poglobitni vir, iz katerega si moremo ustvariti pregled o slovanskem bajeslovju. Ta razprava je nekak odlomek Krekovih študij o slovanskem tradicionalnem slovstvu, študij, katere je kasneje združil v svoji knjigi „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“.

Slovenska Matica je dala Kreku v pregled in presojo narodno blago iz Vrazove zapuščine. Ob tej priliki je objavil²: „Nekoliko opazek o izdaji slovenskih na-

¹ „O národních písňích a pověstech plemen slovanských“ Ludvit Štúr str. 1.

² „Listki“, IV. str. 96—140, „Ljubljana“ 1873.

rodnih pesmij“, kjer podaje znanstvena načela, po katerih se imajo izdajati narodne

strinja tudi profesor dr. K. Štrekelj. („Slovenske narodne pesmi“. Uredil dr. K. Štrekelj.

IV. snopič, str. VII.) O istem predmetu je pisal Krek tudi v podlistkih „Slovenskega Naroda“ („Slov. Narod“, 1873, št. 137—144 in v „Zori“ („Zora“ 1872: „O važnosti tradicionalnega slovstva.“)

Ob neki razstavi so se koncem l. 1880. sešli v Gradcu: prof. Krek, prof. Jakop Sket in župnik Davorin Trstenjak. Ker je baš isto leto nehal izhajati Stritarjev „Zvon“, sprožili so misel, ne bi-li bilo dobro, ako bi na njegovo mesto stopil nov leposloven list. Izdajala naj bi ga „družba sv. Mohorja“ in s sodelovanjem prof. Kreka in župnika Dav. Trstenjaka urejeval prof. dr. Sket. Ta misel se je uresničila. S 1. prosincem l. 1881. je izšla v Celovcu prva številka leposlovnega in znanstvenega lista, kateremu so dali ime „Kres“.

Prof. Krek, ki je stal ob zibelci „Kresovi“, se je zavzel z vso vnemo za ta list, stopil med njegove glavne sotrudnike in mu svojo naklonjenost ohranil do konca njegovega izhajanja. Objavil je v tem listu celo vrsto zanimivih in učenih razprav.

„Kres.“ („Kres“ I., str. 49.) V uvodu govori pisatelj o veliki važnosti različnih običajev, ki nam pogosto pomagajo osvetliti in razjasniti našo staro kulturno zgodovino. Med take običaje spada kres. Pisatelj nam navaja različna imena za kres pri posameznih slovanskih plemenih in nam označuje bistvo tega običaja. Odločno zavrača tisto mnenje, ki hoče v kresu iskati krščanskega vpliva, in dokazuje na podlagi jezikoslovja in bistva tega običaja,

Slikal J. Grohar.

Sv. Anton Padovan.

pesmi. S Krekovimi nazori, ki jih je obrazložil v baš navedenem članku, se popolnoma

iskati krščanskega vpliva, in dokazuje na podlagi jezikoslovja in bistva tega običaja,

da kres s Krstnikom nima ničesar opraviti, temveč da je v zvezi s starim poganskim češčenjem in da izvira iz tiste dobe, ko še ni posijalo krščanstva solnce pred prag slovanškega rodu.

O *novoslovenskem rokopisu zgodovinskega društva koroškega*. („Kres“ I., str. 173 do 190.) Najprvo zvemo, kako je varih zgodovinskega društva koroškega, baron Hauser, koncem l. 1880. naletel na ta rokopis v nekem predalu, v katerem so med drugim shranjene millstättske stare listine. Kdo bi bil ta rokopis položil v omenjeni predal in kdaj se je to zgodilo, to se ne ve. Profesor Sket je ta spomenik prepisal in ga poslal pisatelju, da ga jezikoslovno razjasni. Profesor Krek nam najprvo popisuje rokopis. Pisan je na koži in, kakor se mu pozna na robu, je bil odtrgan iz večje knjige. Druga stran nosi na čelu letnico 1467. in potem sledeči zaimek: „fraternitas beate Marie (et) fraternitas . . . Apostoli in Ratatscha“ in nadalje: „Domini Nicolai plebani in Nak . . .“ Najbrž je bila torej ta bratovščina v Ratečah pri Kranjski gori (ki se tudi imenuje v rokopisu) in dolga vrsta imen, ki se tu navajajo, to so bili nedvomno udje te bratovščine. Slutiti je, da je bil spomenik hranjen v Ratečah in prav tako ves kodeks, iz katerega je bil iztrgan. Paleografska znamenja kažejo, kakor sodi pisatelj, na prvo tretjino petnajstega stoletja, druga stran je pa popisana za celih 50 let pozneje, kakor je posneti iz letnice 1467. Toliko o zgodovini rokopisa. Potem omenja pisatelj pravopisa, ki je v tem spomeniku nemški kakor v brižinskih spomenikih, in ga primerja s pravopisom ljubljanskih očitnih izpovedij, katere stavi v isto dobo kakor naš rokopis. Ko je točno opisal ortografijo, bavi se s posameznimi glasovi, omenja važnejših in redkejših besed in jih razlaga, popisuje

sklanjo, sprego in zaključuje s sintaktičnimi opazkami. Na podlagi tega jezikoslovnega

Slikal J. Grohar.

Sv. Anton Puščavnik.

preiskovanja je prišel pisatelj do zaključka, da istotako jezik, kakor paleografija doka-

zujeta, da izvira rokopis iz početka 15. stoletja; jezik kakor pravopis se strinjata z jezikom in pravopisom ljubljanskih očitnih izpovedij, samo da nahajamo v teh dveh dolenjščino, nasproti pa kaže celovski rokopis odločno gorenjščino in je bil torej pisan v Ratečah ali pa vsaj ne daleč od tod. —

V tem spisu nam je profesor Krek temeljito in kritično pojasnil na vse strani dotlej še neznani rokopis in ga Slovincem podal tudi v fac-similu ter tako pomnožil z lepim prispevkom naše jezikoslovne starine.

(Konec.)

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

c) Novi socijalizem v Ameriki.¹ Ugodne gospodarske razmere in praktiški duh novega sveta ni bil posebno ugoden razvoju socijalskih idej med Američani. Evropa je že izdavnica imela po vseh državah krepke socijalske stranke, ko je bilo to gibanje v Ameriki še brez pomena. Pri ameriških komuniških poskusih smo videli, da so njihove ideje izprva prišle iz Evrope; ravno to vidimo tudi pri modernem socijalizmu. V našem delu sveta se je dejanski pričel z revolucijami l. 1848., prav ta čas je tudi začetek ameriškega socijalizma v modernem smislu. Evropski nemški izseljenci so ga zanesli v novi svet.²

Prvi med njimi je našim bralcem že znani krojač Viljem Weitling. Ko so ga izpustili iz zapora, je moral obljubiti, da pojde v Ameriko. Držal je besedo. Naselil se je v New-Yorku. Tu je brž ustanovil delavsko društvo „Der Arbeiterbund“ in jel izdajati „Die Republik der Arbeiter“, ki je živela malone štiri leta. Ž njim je bil združen ubegli evropski revolucionar dr. Edm. Ignacij Kock, ki je posebno vneto razširjal po Ameriki francoskega socijalista Blanquia

ideje. Med svojimi pristaši sta štela Weitling in Kock samo nekaj Nemcev. Njun trud je imel le malo uspeha. Weitling se je kmalu ločil od imenovanega društva in se je za kratek čas priklopil komuniški naselbini Iowa v claytonski pokrajini, ki jo je bil ustanovil v Baireuthu l. 1800. rojeni Henrik Koch († 1879) po Fourierovih načelih. A ko je praktiški izkušal komuniško življenje, mu je jelo vse njegovo agitatorsko delovanje presedati; vrnil se je k šivanki. Izumil je nekaj važnih stvari pri šivalnem stroju. V pravadah za svoje izumiteljske pravice je potrosil svoje neznatno premoženje in l. 1871. je reven umrl.

Drugi mož, ki ga moramo tu omenjati, je Weydemeyer, učenec in prijatelj Karla Marxa; tudi njega je revolucija l. 1848. pognala iz Nemčije. Ta je z vso vneto razširjal Marxove misli med svojimi rojaki v Ameriki. Pripravil je tla za krepko socijalsko stranko. Umrl je ko auditor v St. Louisu, zasluživši si to službo s svojim junaštvom ko zvezni vojak v meščanski vojski. Njegova agitacija je bila modro zasnovana. Da bi si pridobil mladih sil in jih nekako brez slutnje, za kaj jim gre, vzgajal za socijalizem, je ustanavljal telovadna društva, ki so se kmalu razširila po vseh večjih mestih. Imela so med seboj zvezo z imenom „Združena telovadna društva Severne Amerike“ (Vereinigte Turnvereine Nordamerikas); kmalu se je pa socijalski duh med udi okrepil tako, da so stopila z imenom „Socija-

¹ V 2. številki popravi Ana Lee nam Ana See.

² The socialism of to-day may be said to date from the European revolutions of 1848, all of which soon terminated disastrously for the people as opposed to their rulers. Many German refugees sought our shores, and some of them were ardent socialists and communists, who endeavored to propagate their ideas. Ely o. c. str. 219.

Prof. dr. Gregor Krek.

(Ob njegovi šestdesetletnici napisal M. P.)

(Konec.)

*Jezikoslovne malenkosti.*¹ Pod štev. 1. razpravlja pisatelj in na vse strani kritično pretresuje besedo: nuja v pomenu: goveja čeda; v št. 2. pojasnjuje besedo: bilježnik in v št. 3. besedo: osoja (v pomenu: multum).

*Papeška pisma britanskega museja in sv. Methodij.*² Pisatelj nas tukaj natančno seznanja s tistimi pismi papeža Ivana VIII. in papeža Štefana VI., ki so se našla l. 1880. v britanskem muzeju in katera nam zgodovinsko zanesljivo in neoporečno osvetljujejo grdo ravnanje nemških škofov proti sv. Methodiju. Kar je dotlej o surovosti nemškega duhovništva samo pripovedovala skromna panonska legenda, to je postalo po odkritju teh pisem zgodovinska resnica, ki se ne dá več spraviti s sveta. Prof. Kreku gre zasluga, da nas je prvi med Slovenci opozoril na ta velevažna papeška pisma.

*Starejše češko slovestvo.*³ Tako je naslovljena zanimiva literarna črtica, v kateri pisatelj pripoveduje o izdanju starejših čeških spominikov v založbi Matice češke v Pragi in mimogredé omenja hudega boja, ki se je bil baš isto leto iznova vnel radi pristnosti kraljedvorskega in zelenogorskega rokopisa.

*Polyfem v narodnej tradiciji slovanskej.*⁴ V uvodu k tej razpravi nam podaje pisatelj kratko vsebino in pregled tega, kar nam Homer v „Odysseji“ pripoveduje o Kiklopih in o Polyfemu, potem pa našteva različne slovanske pripovedke, katerih snov nas sicer močno spominja Polyfema, katerim se pa vendar na vsem njihovem bistvu pozna, da so kolikor toliko samostalno vznikle in da so njih značilne poteze vendar-le slovanske.

*Letopis Matice slovenske za l. 1881.*⁵ Pisatelj ocenja tukaj natančno spis za spisom in konča s primernim pozivom, naj se jedenkrat napravi konec nekritičnim in diletantskim razpravam in razpravicam, ki so do tedaj strašile po Matičnih Letopisih, in naj

se začno obdelavati posamezne stroke strogo znanstveno in samostojno, kakor to pristojajo publikacijam našega znanstvenega zavoda: Matice Slovenske. Videti je, da je imela ta odvažna Krekova beseda dober uspeh.

*Razne malenkosti.*¹ Pod št. 1. spopolnjuje pisatelj svoj spis iz prejšnjega letnika o Polyfemu in priobčuje tukaj češko varianto o rečenem velikanu. — V sestavku pod št. 2. nas natančno seznanja s spomenico, naslovljeno: „De conversione Bagoariorum et Caranthanorum libellus“, v kateri je solnograška hierarhija spretno zagovarjala in dokazovala svoje navidezne pravice do dolenje Panonije. — Pod štev. 3. pisatelj govori o narodni etimologiji in dokazuje na naši besedi: lustek (luštrek, luštrk, ligusticum levisticum L) in njenih sestrach slovanskih, kako je narod ravnal s tujkami in kako jih je po svoje prikrojil. — Pod štev. 4. se razpravlja beseda gomila; pisatelj dokazuje, da je gomila občeslovanska beseda in da je iz slovanščine prešla celo v druge jezike, tako v litvanščino, rumunščino in albanščino. — V št. 5. in 6. nahajamo zanimive podatke in dostavke k spisu profesorja Fr. Hubada: „Nemška pesem o Hildebrandu in njene sestre slovanske.“²

*Razne malenkosti.*³ Št. 7. V uvodu podarja pisatelj veliko važnost primerjajočega jezikoznanstva za kulturno zgodovino. Potem pa se peča z znamenito kulturno besedo: plug. Spretno pobija mnenje tistih nemških učenjakov, katerim je toliko ko dognana stvar, da so se Slovani pri Nemcih učili poljedelstva in si od njih izposodili tudi besedo plug. Pisatelj pa tudi opozarja na treznejše nemške učenjake, ki sami priznavajo, da so se Germani navadili poljedelstva pri svojih sosedih Slovanih in si od njih privzeli tudi besedo plug, ki je pristna slovanska domača beseda. Koncem sestavka pisatelj prav primerno pripominja: „Koliko truda in napora zopet in to morda tudi nekaj zato, ker nekterim učenjakom noče v glavo, da se je bilo

¹ „Kres“ I., str. 117 in sl.

² Ibid. I., str. 345 in nasl.

³ Ibid. I., 360 in nasl.

⁴ Ibid. II., str. 42, 103, 155 in nasl.

⁵ Ibid. II., str. 432 in nasl.

¹ Ibid. III., str. 52, 107, 159, 265 in nasl.

² Ibid. III., str. 630 in nasl.

³ Ibid. IV., str. 107 in 414 in nasl.

tudi od Slovanov kaj naučiti. Saj ga ni na božjem svetu naroda, ki bi bil v kulturi vedno le jemal in nikoli ničesar ne dajal.“ — Št. 8. Pisatelj obravnava tukaj brezo, ki je bila starim Slovanom jako priljubljeno drevo. Ime breza izvaja prav srečno iz staroindskega korena: bharž: svetiti se, sijati; to ime je dobila breza po svojem belem, svetlem lubju. Prava domovina brezi je vsa severna in srednja Evropa, ni je pa najti na jugu, in radi tega tudi ondi ni bilo pravega imena zanjo, ker niti Grki niti Rimljani nimajo za brezo lastnega imena. Veliko ulogo ima

Dr. Gregor Krek.

breza v bajeslovju onih narodov, v katerih zemlji je rastla; zlasti Slovanom se je bila poleg lipe najbolj omilila breza. Ona jim predstavlja devico, nevesto, pa tudi ženo in mater. Pozabiti se ne sme, da se nahaja breza jako često v krajevnih imenih, pa da je od breze izpeljano tudi ime meseca, ki ponekod znači mesec marec, drugod mesec april. Po teh izvajanjih nas pisatelj opozarja še na jedno posebnost. Vsi drugi Slovani imajo besedo: breza, le pri Bolgarjih je iščemo zastoj i v sedanjem, pa tudi v starejšem slovstvu. To si je razlagati od tod, da so Bolgarji pozabili to ime, ker breza ne raste pri njih; znano jim je bilo pač to ime, dokler

so živeli skupaj z drugimi slovanskimi narodi na ozemlju, kjer se je nahajala breza; polagoma pa jim je ušlo to ime iz spomina, ker breze v svoji novi domovini niso našli. In kar se je zgodilo z brezo pri Bolgarjih, tako bistro pristavlja prof. Krek, taisto se je lahko pripetilo tudi drugim besedam pri drugih narodih. Tako nimajo vsi arijoevropski narodi enakih poznamenovanj za leva, tigra in velbloda, za zveri, ki se nahajajo v njih prvotni domovini: v Aziji. Iz tega so nekateri sklepali, da je prvotni sedež arijoevropcev Evropa, ne pa Azija; ker če bi bila Azija njih prvotni sedež — tako so modrovali — bi morali ti narodi vendar imeti jednaka imena za rečene živali. A tem učenjakom ni prišlo na misel jako verjetno dejstvo, da so pač nekdanj imeli arijoevropski narodi jednaka imena za leva, tigra in velbloda, da pa so v svojih novih teritorijah, kjer ni bilo teh živalij, pozabili tudi imena imenovanih živalij.

*Še enkrat nemška pesen o Hildebrandu in njene sestre slovanske.*¹ V tem spisu pisatelj priobčuje in kritično razpravlja zanimivo staro srbsko narodno pesem, ki nas tudi spominja nemškega Hildebranda, tako dopolnjujoč že omenjeni spis Hubadov o istem predmetu.

*Česki Trut pa slovenski Trôt.*² Kakor pravi že naslov, peča se pisatelj v tem sestavku z bajeslovnim bitjem, ki je Čehi nazivljejo Trut, kateremu pa v naših slovenskih pravljičah odgovarja Trôt.

Ogledali smo si dosedaj, kako marljivo in mnogostransko je deloval prof. Krek v knjigi slovenski. Sedaj hočemo še na kratko omeniti dveh njegovih važnih spisov v nemškem jeziku, opozoriti na njegovo sodelovanje pri nekaterih inostranskih znanstvenih glasilih in potem preiti k njegovemu največjemu delu.

*Die slavische Literatur.*³ Pisatelju je bilo za njegov namen odmerjenega le pičlo prostora; radi tega se je moral omejiti le na poglobitve stvari iz našega slovstva in nam to narisati le v glavnih potezah. In to se mu je vrlo posrečilo; zlasti plastično nam

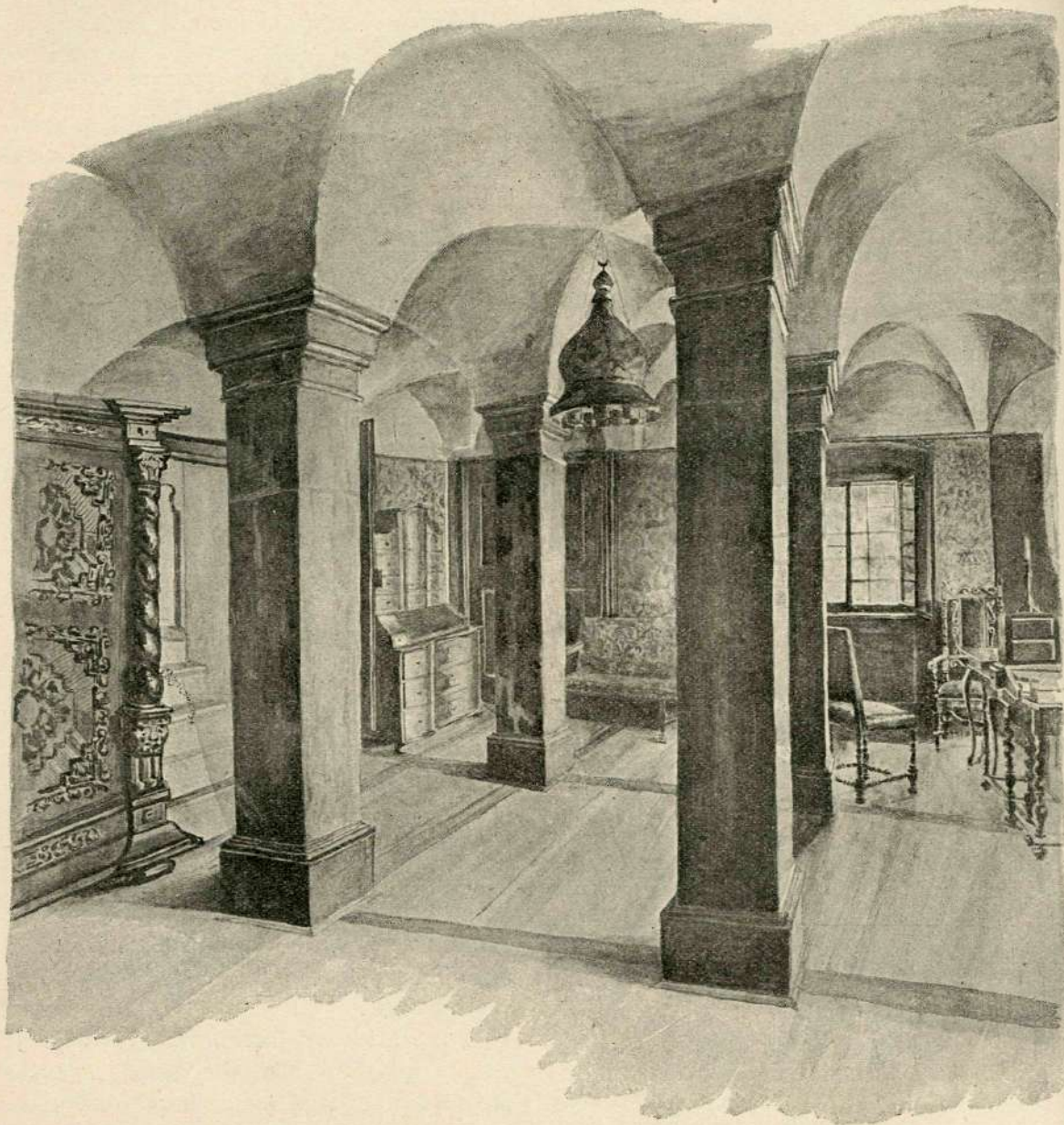
¹ Ibid. V., str. 104 in nasl.

² Ibid. VI., str. 183 in nasl.

³ „Oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild“, Band. 14: Kärnten und Krain, str. 129 do 149.

je opisal Vodnika, Prešerna, veliki napredek v našem slovstvu med tema dvema, in Slomška. Pokojni dr. V. Oblak pravi pohvalno o tem spisu¹: „Eine schöne, wenn auch knapp

ihre Repräsentanten kritisch beleuchtet und gewürdigt werden, veröffentlichte unlängst Prof. G. Krek in dem Werke: „Die österr.-ungar. Monarchie in Wort und Bild.“

Dvorana v wagensperškem gradu.

Narisala Ivana Kobilica.

gehaltene Skizze der slovenischen Literatur, wo nicht so sehr auf Einzelheiten eingegangen, als vielmehr die bedeutendsten Epochen und

¹ „Archiv für slavische Philologie“ Band. XIII.; str. 604.

Slavische Anthologie. In deutschen Uebersetzungen. Mit Einleitung von Gregor Krek. Stuttgart. Verlag der I. G. Cotta-schen Buchhandlung. — Prof. Krekova zasluga je, da se je izdala ta antologija in da se je na

ta način seznanil tudi tuji svet z najboljšimi proizvodi slovanskega pesništva. K tej zbirki je napisal on 26 strani obsegajoči uvod. Pisatelj nam je podal na tem majhnem prostoru več, nego bi pričakovali. Pred nami se tu razgrinja povestnica pesništva posameznih slovanskih rodov. V krepkih potezah nam je pisatelj orisal slovansko pesništvo, njega postanek, razvitje in njega najznamenitejše zastopnike; nekako z višjega stališča se ozira na slovansko pesništvo, pojasnjuje tuje vplive, ki so delovali nanje; razpravlja, v kaki medsebojni zvezi in odvisnosti je bilo pesništvo sosednjih si slovanskih rodov, in nam plastično popisuje velikanski vpliv, ki ga je imela reformacija po svoji renesansi ali pozneje zlasti romantika na duševno gibanje narodov sploh, posebej pa še na razvitek pesništva.

Tukaj bodi tudi omenjeno, da je profesor Krek sodeloval in še sodeluje pri nekaterih nemških znanstvenih listih, zlasti prijavljajoč ocene o slovanskih ali slovanstva se tičečih knjigah. Tako nahajamo njegove članke v „Göttinger gelehrte Anzeigen“¹, v „Zeitschrift für österreichische Gymnasien“ in v „Herzog's Archiv für die Kunde moderner Sprachen“. Svoj čas je bil sotrudnik tudi Jagićevemu „Archiv für slavische Philologie“.

Tisto delo pa, s katerim si je profesor Krek pravzaprav ustanovil glas učenjaka in s katerim se je proslavil ne le samo pri Slovanih, temveč tudi v tujih narodih, je njegova: *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*. Akademische Vorlesungen, Studien und kritische Streifzüge von Dr. Gregor Krek. Graz. 1874. Verlag von Leuschner & Lubensky, str. VI + 336. — Drugič jo je izdal popolnoma predelano in izdatno razširjeno l. 1887., v velikem 8°, str. XI + 886. — To delo je razvrščeno v dva glavna dela. V prvem delu nam podaje pisatelj točno

sliko o jeziku, o zgodovini in kulturnih razmerah starih Slovanov, sliko, kakršno si moremo ustvariti na podlagi jezikoslovne paleontologije in naslanjaje se na poročila, ki so jih zabeležili stari pisci o Slovanih. Pisatelj nas vodi tu v prastare čase, ko so Slovani z drugimi Ariji vred prebivali še v skupni azijski domovini. Potem nam riše v jasnih potezah, kako so se ločili Slovani od prazijskega debla, kako nastopili ko samostojen slovanski narod, pa se kmalu razcepili, prodirali polagoma v sedanja svoja bivališča in postali vsak zase svoj narod s

Grobni spominik Iv. Bapt. Valvasorja.

svojo zgodovino in s svojim jezikom. Koncem prvega dela nas poučuje o kulturnih razmerah in o običajih pri starih Slovanih, opirajoč se pri tem na jedni strani na jezikovni zaklad, na drugi strani pa na izvestila najrazličnejših srednjeveških zgodovinarjev, katerih poročila o Slovanih je z neutrudljivo marljivostjo zbral, znanstveno ocenil in kritično porabil. — Drugi del zavzemljejo splošne opazke o slovanskem tradicionalnem slovstvu in njega pomenu za prosvetno zgodovino, po

¹ V „Göttinger gelehrte Anzeigen“ l. 1880. na str. 513–539 je n. pr. ocenil Thomsenovo delo „The relations between ancient Russia and Scandinavia and the origin of the Russian state, Oxford and London“ 1877 (v nemškem prevodu L. Bornemann: Der Ursprung des russischen Staates. Gotha 1879).

sebnost še za bajeslovje. Najpreje nam tolmači pisatelj formalno stran tradicionalne literature: namreč jezik in običaje, potem pa nam v posameznih odstavkih popisuje realno stran tradicionalnega slovstva in sicer: pravljice in pripovedke, pogovore, vraže, uganjke in naposled pesmi. — Prošlo je nekaj let, kar je izšla ta knjiga, in vendar jo človek še danes rad vzame v roko s tistim veseljem in tistim zanimanjem, s katerim jo je sprejel slovanski in tuji svet tedaj, ko je prvič zagledala beli dan. Saj se človek tako rad vtopi v pravadno dobo našega rodu in zasleduje njegove vesele in žalostne zgodbe; in ako mu pri spominu, kako je pogosto usoda kruto tepla Slované in koliko sveta jim je ugrabila tujčeva pest, ako bravcu pri tem spominu, pravim, postane tako bridko pri srcu, tedaj prestopi s pisateljem iz prvega v drugi del, in tam se mu zbistri oko in razvedri čelo, ko se najedenkrat razgrne pred njim vse bogastvo in vsa krasota, nežnost in krepost našega tradicionalnega slovstva, ki je in ostane naša najdragocenejša svetinja.

Tako bi bili pri kraju z naštevanjem učenih del, ki so potekla izpod Krekovega peresa. Nismo se mogli podrobneje spuščati v njegovo znanstveno delovanje, temveč podali smo o tem le kratek pregled. In vendar nam priča že ta kratki pregled, da je profesor Krek učenjak, ki je proslavil s svojimi deli, zlasti s svojo epohalno „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ naše ime po vsem slovanskem svetu in daleč preko njegovih mej. Pa ne le ko učenjaku, temveč tudi posebič ko profesorju na slovanski stolici v Gradcu mu gre v marsikaterem važnem pogledu zaslužena čast. Saj je bil on tisti mož, ki je pridobil slovanski filologiji na graškem vseučilišču pravi ugled. Pred prof. Krekom je bilo na graškem vseučilišču le mesto navadnega učitelja (Sprachlehrer) samo za slovanski jezik. Stolica za slovanske jezike in literaturo se je ustanovila šele tedaj, ko se je ondi habilitoval prof. Krek ko privatni docent slovanskega jezikoslovja. Ž njim se je torej

začela v Gradcu gojiti slavistika v sedanjem, modernem pomenu besede. In prav tako je njegova velika zasluga, da se je na graškem vseučilišču ustanovil neobhodno potrebni slovanski seminar s strokovno knjižnico ter da se je v Gradcu naposled vendarle zasnovovalo mesto drugega profesorja slavistike s posebnim ozirom na slovanski jezik in slovensko slovstvo. Predno se je vse to osnovalo in uredilo, bilo je treba mnogo truda in dela, pa Krek je s svojo žilavostjo premagal vse ovire in zapreke, in tako ostanejo rečene naprave neločljivo zvezane z njegovim imenom.

Kaj čuda, da je Kreka doletelo zasluženo priznanje za njegovo znanstveno delovanje od raznih akademij in učenih družb, ki so si ga izvolile za svojega dopisujočega člana ali častnega uda. Tako je prof. Krek vnanji ud češke Franc-Jožefove akademije za znanost, literaturo in umetnost v Pragi, dopisujoči član carske akademije znanosti v Petrogradu, jugoslovanske akademije za znanost in umetnost v Zagrebu in srbskega učenega društva v Belemgradu, vnanji član kraljeve češke družbe za znanost v Pragi, častni doktor slovanskega jezikoslovja, častni član kraljeve srbske akademije znanosti v Belemgradu, častni, pravi, in dopisujoči član še raznih drugih literarnih družb in društev. Da ga čislajo in spoštujejo tudi njegovi kolegi, razvidi se iz tega, da je že dvakrat opravljal častni posel dekana na modroslovni graški fakulteti, namreč l. 1878. in l. 1892.

Prof. Krek pa ni le samo čislan učenjak, temveč tudi vrl akademski učitelj. Svoj predmet predava vneto, poleg tega pa jasno, da mu je lahko slediti; svojim slušateljem gre vsekdar in povsod na roko z besedo in v dejanju. Iz njegove šole je izšlo že lepo število naših slovenskih, pa tudi hrvaških profesorjev, izmed katerih so si nekateri pridobili ugledno ime učenjakov v slavistiki, tako n. pr. naš vrli otec Stanislav Škrabec.

Kar moramo pa pri prof. Kreku še posebej poudarjati, to je njegovo odločno, neomajano narodno mišljenje. Tisto domo-

ljubje, katero je ko mladenič navdušeno opeval v svojih pesmih, tisto domoljubje je vedno ohranil čisto in neomadeževano. Da je Slovenec, tega ni nikdar skrival; nikdar ni zatajil svojega narodnega prepričanja. In da je v nemškem mestu, in to še v tako zagrizenem nemškem mestu, kakor je Gradec, ne baš lahko narodno nastopati tako odločno, kakor je vsekdar nastopal prof. Krek, to se ume samo ob sebi. Ko je bil visokošolec, je predsedoval takratni graški „Sloveniji“ in bil pozneje ko profesor jeden najdelavnejših udov „Slovanske čitalnice“ v Gradcu.

Slika o Kreku pa bi bila jako nepopolna, ako bi prezrli to, kar je tekom svojega profesorstva storil za ubožno slovensko dijaštvo. Takoj početkom svojega učiteljevanja je uvidel, v kaki bedi živi večina slovenske akademične mladeži. To ga je ganilo in tu je hotel pomoči. Z mladeniškim ognjem se je zavzel za „slovensko podporno zalogo“, obstoječo na graški univerzi, nabiral vztrajno na vseh straneh prispevke in tako dosegel, da se je nabrala lepa glavica, s katere obrestmi se je zljajšala beda nekateremu slovenskemu visokošolcu. Tako je nad dvajset let goreče deloval prof. Krek pri omenjeni zalogi in storil veliko dobrega naši mladeži. Za velike zasluge, ki si jih je pridobil prof. Krek za slovensko dijaštvo, imenovalo ga je l 1883. akademično društvo „Triglav“ v Gradcu prvega svojega častnega člana.

Pa kaj se je zgodilo naposled! Nekateri starejši akademiki, ki so popolnoma po kri-

vici mislili, da so prikrajšani v podpori pri imenovani zalogi, so jeli rovali proti profesorju Kreku, in rovali so tako dolgo, da je naposled Krek odstopil od slovanske podporne zaloge, katero je vzel v svojo oskrbo akademični senat. Hudo je zadela profesorja Kreka ta res nezaslišana nehvaležnost in krivica, a on je — odpustil. In ker je videl, da slovanska zaloga ne izpolnjuje več svoje naloge, sprožil je on prvi misel, naj se osnuje drugo društvo. In tako je z velikim naporom prof. Kreka in s pomočjo drugih požrtvovalnih rodoljubov postalo sedanje „Podporno društvo za slovenske visokošolce v Gradcu“, kateremu je zopet profesor Krek spreten in požrtvovalen predsednik.

Ko torej letos prof. Krek obhaja svojo šestdesetletnico, se pač lahko z zadovoljstvom ozira v pretekle dni. Saj je žrtvoval svoje moči učenemu delu in posvetil lep kos truda in npora človekoljubni, požrtvovalni podpori naše akademične mladeži. A poleg tega je ostal — žal v Slovencih tako redka prikazen — zvest svojim mladostnim narodnim idealom, nastopal vedno ko nepogljiv značajan Slovenec. In če ga je tudi baš radi njegovega odločnega narodnega nastopanja dosledno prezirala vlada, so pa na drugi strani učena društva priznala njegove zasluge na polju slavistike, in slovenska mladež časti v njem ne le svojega velikega dobrotnika, temveč tudi značajnega slovenskega moža, kateremu v imenu vsega slovenskega naroda kliče ob njegovi šestdesetletnici: na mnoga leta!

Ne verjemi!

Ne verjemi, ne verjemi
fantu mlademu, dekle!
Druga pride, ga pogleda,
in za-té mu čut umre . . .

In čim bolj je gorel zate,
se tem bolj za drugo vžge!
Ne verjemi, ne verjemi
fantu mlademu, dekle . . .

Leo Levič.